

Apie verstinę literatūrą ir jos ideologines deformacijas

On Literary Translations and Their Ideological Deformations

ERIKA VALČIUKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

erika.malazinskaite@liti.lt

<https://orcid.org/0009-0007-8454-1101>

Nijolė Maskuliūnienė ir Ingrida Tatolytė (sud.) 2024. *Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis: Lietuva, 1940–1990*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 572 p. ISBN 978-609-07-1118-7.

Šių metų pradžioje Vilniaus universiteto leidykla publikavo Vertimo studijų katedros parengtą kolektyvinę monografiją¹ *Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis: Lietuva, 1940–1990*. Grupės mokslinių bendradarbių tyrimas vainikavo Lietuvos mokslo tarybos finansuotą ketverius metus trukusį to paties pavadinimo projektą, tačiau vertimo ir cenzūros tema jo koordinatores ir knygos sudarytojas Nijolė Maskuliūnienė ir Ingridą Tatolytę buvo įtraukusi kur kas ilgiau – nuo pat 2014-ųjų. Knygos imtis paskatino bendras tarptautinis interesas – užsienio literatūros vertimų cenzūros praktikos Sovietų Sąjungos šalyse jau kurį laiką domina įvairių šalių tyrėjus, apima įvairias perspektyvas ir metodologijas,

1 Pačioje knygoje žanras niekur aiškiai nenurodytas, vadinama „darbu“, „knyga“, „tyrimu“, tačiau kolektyvinei monografijai būdinga struktūra ir ypatumai leidžia čia aptariamą leidinį apibrėžti būtent taip.

Received: 16/06/2025 **Accepted:** 25/06/2025

Copyright © 2025 Erika Valčiukienė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

jaučiamas poreikis tyrimų rezultatus sujungti į vieną telkinį, kad aiškiau atsiverėtų bendras vaizdas ir geriau atsiskleistų atskiroms valstybėms būdinga vertimų cenzūros specifika. Tiesa, narplioti knygos pratarinėje užmintą tokio palyginimo intriga kol kas teks pačiam skaitytojui, nes ši monografija – būtent apie grožinės literatūros vertimų sovietų Lietuvoje ideologinės cenzūros ypatumus ir į dar platesnę apžvalgą, išskyrus vieną kitą paminėtą atvejį, nepretenduoja².

O lietuviškasis tyrimas išties solidus ir yra pirmas tokios apimties ir užmojo darbas kol kas labai fragmentiškoje grožinės literatūros vertimų istorijos srityje. Lietuviškosiose akademinėse vertimo studijose ilgą laiką dominavo preskriptyviniai, lingvistiniais kriterijais grįsti tyrimai. Lyginamoji ir kultūrinius bei istorinius aspektus apimanti analizė atrodė gana išsklaidyta ir menkai tegalėjo padėti mėginant suprasti, kaip verstinė literatūra dalyvauja bendruosiuose literatūros, kultūros, istoriniuose procesuose, įvertinti konkrečių vertėjų veiklos reikšmę, jų sprendimų motyvaciją ar įtaką kultūriniam laukui³, analizuoti sisteminį vertimo aplinkos veikimo modelį, vertimo procesą veikiančius tekstinius ir koncepcinius tinklus (plg. Lefevere 2002: 75–76). Į šitą pusę dažniau pasukdavo literatūrologai, ypač tyrinėjantys, perfrazuojant Viktoriją Šeiną, „savus svetimus dainius“ – daugiakalbei Lietuvos literatūrai priskiriamus ne lietuvių kalba kūrusius rašytojus. Nuoseklios, sistemingos grožinės literatūros vertimų srities analizės, kuri leistų ne tik atidžiau pažvelgti į bendrą vertimų kontekstą, bet ir įvertinti ilgalaikį jų poveikį, ypač trūko kalbant apie sovietinio laikotarpio vertimus. Sudarydami reikšmingą paveldo sluoksnį, vertimai toliau plačiai funkcionuoja, skaitomi mokyklose (taigi priklauso mokykliniam kanonui) ir dažnai, kaip pažymi knygos autoriai, tebėra vieninteliai (arba plačiausiai prieinami, geriausiai žinomi) konkrečių tekstų lietuviški variantai, vienintelis reikšmes produkuojantis

2 Vis dėlto toli eiti nereikės – štai Vertimo studijų katedros leidžiamame žurnale *Vertimo studijos* jau kurį laiką publikuojama įdomių istorinius-kultūrinius kontekstus, įvairius vertimo istorijos aspektus analizuojančių tekstų, pavyzdžiui, beveik visu atskiru Andrejo Veisbergo straipsnių ciklu pristatoma pamažu rašoma latviškoji grožinės literatūros vertimo istorija, kurioje apžvelgiama XIX–XX a. sandūra, tarpukaris, stalinizmo laikotarpis, analizuojami latvių vertimo kritikos etapai ir kt. (žr. Veisbergs 2015; Veisbergs 2018; Veisbergs 2020; Veisbergs, Ločmele 2023; etc.).

3 Arba kartais bandant tai daryti būdavo prieinama prie keistokų išvadų, kaip antai: „Žvelgiant į du Moljero pjeses ‚Tartiufo‘ vertimus iš Eveno-Zoharo polisistemų teorijos ir [Gideono – *EV*] Toury socialinių normų teorijos perspektyvų galima teigti, kad aptariamų laikmečių [tarpukario ir sovietmečio – *EV*] sociokultūriniai, politiniai, ekonominiai kontekstai ir kitos visuomenės gyvenimo polisistemos [? – *EV*] darė įtaką [sic! Tarsi galėjo nedaryti – *EV*] vertėjų Čiurlionienės-Kymantaitės ir Churgino asmenvardžių vertimo sprendimams bei asmenvardžių vertimo tradicijos formavimuisi Lietuvoje“ (Leonavičienė 2021: 249).

šaltinis – originalo kalba neskaitančiam žmogui būtent šis turimas vertimas formuoja supratimą apie tekstą, jo autorių, autoriaus kūrybos visumą, jo kilmės kultūrą ir kt., o tai reiškia, kad yra priimamas kaip originalas⁴. Sovietmečio grožinės literatūros vertimo įvairių tyrimų trūkumą patyriau ir pati, kai prieš dešimtį metų mėginau suprasti, kaip Lietuvoje skirtingais laikotarpiais mąstyta apie vertimą, kaip kūrėsi lietuviškoji vertimo mokykla (ar mokyklos), kokios teorinės atramos veikė (Malažinskaitė 2015¹, 2015², 2015³), ir susidūriau su dideliu informacijos apie sovietmečio procesus stygiumi, fragmentiškumu, išsklaidytais verstinės literatūros sąrašais, lyginamųjų vertimo ir originalo analizių stoka. Taip pat – poreikiu fiksuoti vertėjų patirtį, atidžiau išsižūrėti į pagrindinį grožinės literatūros vertimų leidybos lauko veikėją, ano meto leidybos monopolį – Valstybinės grožinės literatūros leidyklą *vel* leidyklą „Vaga“, jos veikimo strategijas, leidybos lauko dalyvių biografijas, ryšius ir kt.

Rengiantis čia apžvelgiamam monografiniam tyrimui, būtent šitas didžiulis darbas ir buvo nudirbtas: pirmąsyk sudaryta išsami anotuota 1940–1990 m. laikotarpio išplėstinių duomenų knygomis publikuotų grožinės užsienio literatūros vertimų bibliografinė rodyklė (saugoma Nacionaliniame atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyve MIDAS su laisva prieiga), kuria grįstos įvairios statistinės analizės ir sisteminiai pjūviai, taip pat atliktas daugiaplanis konteksto tyrimas, apžvelgti įvairūs dokumentai, paimti nestruktūruoti ir iš dalies struktūruoti vertėjų ir redaktorių interviu, naudotasi egodokumentine medžiaga, kalbomis, esė ir kt., atlikta lyginamoji tekstų analizė. Pasirinkta tyrinėti ne visą verstinės grožinės literatūros bloką, o vadinamąją užsienio literatūrą – kaip atskirą grožinės literatūros sistemos posistemę (pagal polisistemų teorijos kūrėjo Itamaro Eveno-Zoharo sampratą), nuošaly paliekant vadinamųjų „broliškujų tautų“ grožinės literatūros vertimus. Tad tyrimo objektu tapo daugiausia anglų, prancūzų, vokiečių, ispanų, italų, lenkų kalbomis parašyti kūriniai ir į akiratį visai nepateko, sakysime, atskiromis knygomis išėję latvių, ukrainiečių literatūros vertimai (jie neįtraukti ir į bibliografinę rodyklę). Šitai atrodo svarbu pažymėti turint omeny ateities tyrimų kryptis ir perspektyvas, nes sovietmečio vertimo istorija, kaip ir lietuviškoji XX a. vertimo istorija apskritai, šia monografija yra ne išsemiama, bet tik (svariai) pradedama žvalgyti.

4 Anot kultūriniam posūkiui vertimo studijose atstovaujančių André Lefevere'o ir Susanos Bassnet, „[s]varbu suprasti, kad perrašymai ir vertimai daugeliui žmonių prilygsta originalams, ypač tose srityse, kurių neapima jų profesinė kompetencija“ (Lefevere, Bassnett 1998: 9).

Turint omeny, kad visas kultūros laukas aptariamam metu gyvavo griežtos įvairiopus cenzūros sąlygomis, logiška ir pagrįsta 1940–1990 m. laikotarpio verstinę grožinę literatūrą pradėti tyrinėti būtent nuo ideologinės cenzūros aspekto – apie jokią ano meto vertimą, ne tik išleistą atskira knyga, bet ir publikuotą periodikoje ar kitur (kaip antai skelbtieji poezijos knygos šalia originaliosios autoriaus kūrybos – jo paties atlikti jam reikšmingi kitų autorių kūrybos vertimai), negalime mąstyti neturėdami omeny cenzūros poveikio. Kaip nuosekliai atskleidžia knygos autoriai, cenzūra veikė visus įmanomus lygmenis: kūrinijų atranką, vertėjų, redaktorių ir kitų lauko dalyvių elgesį, jų savivoką, taip pat tekstines strategijas, teksto struktūrą, jo paratekstus ir lydimuosius straipsnius (taigi įvairią receptiją), originalaus teksto ir vertimo etosą ir t. t. Kraštutiniais atvejais – ir paties vertėjo matomumą: ne Lawrence'o Venuti pasiūlyta prasme, kai kalbama apie tekstinį lygmenį (Venuti 2008), o visiškai pažodžiui – ar dėl savo biografijos vertėjas apskritai gali būti pripažįstamas, įrašomas į knygą (pvz., monografijoje minimi Miguelio de Cervanteso *Don Kichoto* vertėjo Pulgio Andriušio ar Gustave'o Flaubert'o *Ponios Bovari* vertėjo Juozo Urbšio atvejai, taip pat kiti vertėjo užtušavimo pavyzdžiai). Kalbant kultūrinių vertimo studijų terminais, nuo cenzūros priklausė, kas apskritai galėjo patekti į tikslinę, priimančiąją, kultūrą (*target culture*) ir kokiomis formomis bei būdais galėjo joje funkcionuoti, koks „originalas“ buvo kuriamas. Ir nors kultūrinėse vertimo studijose įvairioms manipulacijoms tekstu apskritai skiriama daug dėmesio, tokie André Lefevere'o įvesti terminai kaip „manipuliacija“ (*manipulation*), „perrašymas“ (*rewriting*) arba Venuti įtvirtinti „svetimimas“ (*foreignization*) ir „savinimas“ (*domestication*) yra vieni iš pagrindinių, o kai kurie kiti autoriai jais apibūdinamas strategijas ir siūlo vadinti tiesiog cenzūra (pvz., Kuhiwczak 2011: 363), tačiau kalbant apie sovietmetį omenyje turimas totalitariniams, smurtiniams režimams būdingas kraštutinis cenzūros intensyvumo laipsnis, taigi reiškiniai, esantys spektro krašte, išskirtinės, nors nebūtinai lengvai pastebimos deformacijos.

Knygos pagrindą sudaro pratarinė, įvadas, keturios vertimo cenzūros tema iš skirtingų perspektyvų atskleidžiančios aštuonių autorių parašytos dalys, baigiamosios pastabos. Pirmoji – teorinė – dalis „Ideologija, cenzūra, vertimas“ ir yra skirta ideologinės cenzūros fenomenui, jo sąsajoms ir panašumams su vertimo procesu aptarti. Nijolė Keršytė cenzūravimą ir savicenzūrą pristato ne kaip išimtinę būklę ar patologiją, bet kaip visoms visuomenėms ir individams jose absoliučiai įprastą veikimo būdą, kurio intensyvumas gali kisti priklausomai

nuo to, koks ideologijų daugis toleruojamas – vienintelė teisinga ideologija yra kraštutinio cenzūros suaktyvėjimo prielaida. „Todėl totalitarinėse santvarkose ypatingi derinimosi kaip kompromiso ieškojimo uždaviniai išskyla kūrėjams, rašytojams, taip pat vertėjams, kurių interesas – ne tiek išreikšti save, kiek jų verčiamą autorių, kurio kūriniai anaipol ne visada atitinka toje sistemoje dominuojančią ideologiją bei normas“ (105), o to rezultatas – vienokiu ar kitokiu lygiu, menkesniu ar intensyvesniu laipsniu deformuoti pavidalai. Ir šiame skyriuje, ir visoje knygoje nuosekliai ir įdėmiai svarstoma, kaip išorinės kontrolės mechanizmai internalizuojami, kaip tampama „aš-cenzoriumi“, koks vaidmuo čia tenka sąmoningumui ir nesąmonybei. Institucinės cenzūros internalizavimą ir virtimą savicenzūra taikliai atskleidžia Keršytės palaipsniui atveriamą paralelę tarp psichinių (S. Freudas) ir politinių-socialinių (P. Bourdieu) mechanizmų. Čia atmetama mechaninį valdžios įsakymų vykdymą implikuojanti „aparato“ kategorija, kuria dažnai disponuojama kalbant apie sovietmetį, ir pasirenkamas Bourdieu lauko konceptas, leidžiantis „matyti socialinių santykių dinamiką bei dialektiką [...] ir klausti, kaip ‚agentai‘ gali veikti kokiam nors socialiniame darinyje ir kaip jie gali jį paveikti“ (98), taigi papildomai pagrindžiamos ir išskleidžiamos knygos įvade suformuluotos metodologinės nuostatos. Cenzūra tampa ne kažkieno konkretaus (didelio, reikšmingo) atsakomybe, bet visų lauko dalyvių veiklos modusu, būtinąja sąlyga, (iš)pildoma derantis, ieškant kompromiso – sąmoningai ir ne. Beje, jau anksčiau pastebėjusi, kad analizuojant sovietmečio praktikas Lietuvoje neretai pasitelkiama „savo prielaidų nereflektuojanti diskreditavimo tikslą turinti ideologinė kritika“ (2020: 169), Keršytė netiesiogiai įvardija ir pagrindinę visoje monografijoje išpildomą nuostatą analizuoti ideologiją jos nevertinant, taigi pasirinktas požiūris nesuponuoja „kaltinamojo akto“ ar demaskavimo, nes „tikrasis mokslas aprašo, o ne vertina“ (87).

Ingrida Tatolytė cenzūros temą perkelia į vertimo studijų lauką, pažymi komplikuoatą cenzūros ir vertimo santykį bei panašumą, apmąsto, kaip originalaus teksto ar vertimo cenzūros (savicenzūros) veiksmai veikia tekstų autorių, vertėjų, redaktorių, pačių tekstų etosą. Cenzūrinės pataisos gali ilgai „tebekirbi[nti] atmintį, nes tebėra išaldyt[o]s nuolatinėje dabartyje ir išlik[usio]s kupiūra knygoje“ (159), t. y. vertėjai, kiti lauko dalyviai jau nepriklausomoje Lietuvoje toliau kuria santykį su vis dar tebeperleidžiamais deformacijų patyrisiais tekstais, tos deformacijos juos jaudina, bandoma atkurti išbrauktas vietas, atstatyti pakeitimus ir pan. – cenzūros paliesti apyvartoje toliau funkcionuojan-

tys, vis iš naujo perleidžiami vertimai tebėra gyvybingi ir turi galią toliau veikti įvairiomis kryptimis ir lygmenimis (apie tai plačiau knygoje kalba Paulius V. Subačius), įskaitant žmogiškąją psichologinį.

Antroje ir trečioje knygos dalyse tiriamas sovietinis užsienio literatūros leidybos kontekstas Lietuvoje (ikitekstinis lygmuo) bei konkretūs vertimo cenzūros atvejai – politinė, religinė, moralinė cenzūra konkrečiuose klasikinės literatūros veikaluose (tekstinis lygmuo). Aptardamos ikitekstinį lygmenį, antros dalies autorės Maskuliūnienė, Tatolytė ir Dalia Mankauskienė analizuoja lietuviškąją leidybos lauką ir daugiatainklę jo aplinką, pagrindinį kolektyvinį lauko „žaidėją“ – leidyklą „Vaga“, Vilniaus universiteto dėstytojų indėlį, apmąsto kūrinių atranką, paratekstų funkciją ir kt. Deleguojamos cenzūros reiškinyms čia nagrinėjamas nebe teoriškai, o remiantis įvairia lietuviškąja medžiaga, atsiminimais, pokalbiais – parodoma, kaip nuo tiesioginės, brutališkos institucinės pokario cenzūros, įvestos naudojant tiesioginę bauginimų ir represijų politiką, t. y. įkalinant, išstremiant neįtikimusius asmenis, judama prie subtilesnių jos variantų, kai įvairius ideologinės (savi)cenzūros būdus ima taikyti kolektyviniai ir pavieniai lauko dalyviai. Kaip knygoje nesyk fiksuojama, verstinės literatūros cenzūros aspektus sunkiau apčiuopti nei originaliosios dėl plataus veiksmų pasiskirstymo ir ilgos veikėjų grandinės: patys vertėjai beveik nedalyvavo verstinių knygų atrankoje, jų galimybės rinktis originalo šaltinį buvo ribotos, taigi neretai versta iš ideologiškai apdorotų rusiškųjų leidimų originalo kalbomis. Įtaką lietuviškajai leidybai ir literatūros, kultūros procesų suvokimui, autorių recepcijai darė ne pasaulinės literatūros kanonas, o sovietinis į aiškinamąją medžiagą įvyniotas, SSRS skaitytojui pritaikytas jo variantas, dargi labai ribotas, su „didžiąja“ rusų literatūra centre: „[T]urint galvoje kvotų sistemą, ribojančią, kiek išleisti rusų, kiek kitų broliškų respublikų autorių knygų, verstinei užsienio, ypač Vakarų autorių literatūrai, likdavo nedaug vietos“ (229) (beje, beveik visą išleisdavo „Vaga“ – į skaičiavimus įtraukus 1985 m. nuo jos atskirtą Vaikų ir jaunimo literatūros redakciją, virtusią „Vyturio“ leidykla, gautas didžiulis kiekis – net 94 proc. visos verstinės literatūros!).

Tekstinį cenzūros poveikio lygmenį tyrinėjusią Dainos Valentinavičienės, Maskuliūnienės, Liucijos Černiuvienės, Deimantės Veličkienės parašytoje trečiojoje dalyje atskleidžiama, kad kai kuriuos autorius, kaip antai Josephą Conradą, iki šiol skaitome taip ir pažįstame tokius, kokie mums buvo suformuoti sovietinės ideologizuotos atrankos ir kritikos. Tai dar vienas cenzūros variantas: kai

autorius verčiamas selektyviai, neištraukiant ideologiškai nepalankių jo tekstų, jo įvaizdis iškraipomas, jis neteisingai pozicionuojamas kaip periferinis ar siaurai nišinis. Kitas svarbus lietuvių kultūros lauke nedaug apmąstytas aspektas (gana anksti akcentuotas, pvz., Tomo Venclovos) – skirtumai tarp rusiškosios vertimo mokyklos ir Vakarams būdingos praktikos, kelis pastaruosius dešimtmečius gana įdėmiai narstyti Vakarų vertimo studijų autorių, – nuo simpatijos „ne taip gynybiškai“ (sic!) kaip vakarietiškoje pasaulio dalyje besiplėtojusiai rusiškajai vertimo tradicijai (turimi omeny Vakaruose ilgą laiką vykę debatai išverčiamumo klausimu, „vertimo studijas Vakaruose paralyžiavę bent dviem dešimtmečiams nuo pat 1945-ųjų“; Zlateva 1993: 1) iki jos kritikos ir dekonstrukcijos (pvz., Witt 2011 ir kt.). Rusiškoji vertimo mokykla atmetė tikslumo, formos ir turinio dermės siekį ir praktikavo vadinamąjį realistinį vertimo metodą, leidusį į verčiamą tekstą žiūrėti gana laisvai, elgtis su juo „kūrybiškai“, taigi juo intensyviau manipuluoti bei jį laisviau interpretuoti, – konkrečius tokio tipo vertimo veiklos pavyzdžius į lietuvių kalbą verčiant Williamą Shakespeare’ą pateikia Veličkienė⁵. Turbūt visai pagrįsta būtų sakyti, kad pastaruoju metu pasirodę keli aršias diskusijas išprovokavę vertimo problemoms skirti tekstai (pvz., Kulvinskaitė 2024), kuriuose kritikuojami atvejai, kai „vertėjo sakiniai nuo originalo skiriasi daug labiau, nei leidžia korektiškas vertimas“ (*ibid.*), gali būti tiesioginiai minėtosios tradicijos ataidai, juolab kad, kaip pastebi Veličkienė, „ir Nepriklausomybės laikotarpio vertimai [...] tarsi tęsia tą pačią tradiciją, pasiduoda savotiškai inercijai“ (415).

Postkolonijiniams vertimų efektams kaipsyk skirtos paskutinės knygos dalies autorius Paulius V. Subačius aptaria, kokiomis strategijomis naudotasi Maskvoje leidžiant užsienio autorių knygas originalo kalbomis – kaip jas paveikdavo ir iškreipdavo ideologiškai motyvuota atranka, kupiūravimas, komentarai, net išskirtinai sovietijai būdingas apipavidalinimas. Turint omeny, kad nemažai vertimų į lietuvių kalbą atlikta būtent iš metropolijos centre parengtų leidinių, keliamas klausimas, kaip jie veikė ir dabar tebeveikia Vakarų autorių leidybą bei recepciją Lietuvoje, kokios konkrečios praktikos rodo metropolijos | kolonijos

5 Nors pagal dominuojantį oficialų SSRS požiūrį XX a. 4-o dešimtmečio pabaigoje buvo demaskuotas vadinamasis pažodinis vertimas (t. y. artimas pažodiniam, kai pirmame plane atsiduria semantika, turinys; SSRS vertimo istorijos kontekste šis terminas turi specifinį ideologinį krūvį) ir imta puoselėti vadinamąjį laisvą vertimą (kai svarbesnis raiškos planas), tai besąlygiškai taikyta tik vertimams į rusų kalbą, vertimuose iš rusų kalbos į mažesnių tautų kalbas vadinamasis pažodiškumas buvo palaikomas.

santykių tęstinumą, t. y. kaip ne(savi)refleksyvus sovietmečiu atliktų vertimų bei jų paratekstų pakartotinis publikavimas po dekolonizacijos veikia kaip antrinė kultūrinė kolonizacija, arba rekolonizacija⁶. Čia formuluojamas sklandžiai knygą užbaigiantis imperatyvas pagaliau galutinai dekonstruoti sovietinės imperijos steigtas reikšmes ir vertes, nuodugnai persvarstyti jos palikimą ir savo santykį su juo, didinti atsparumą „intensyviai nostalgijai“. 2022 m. Rusijai pradėjus karą Ukrainoje, Lietuvoje stipriai suintensyvėjo dekolonizacinės refleksijos, vis dažniau (ne tik šia monografija) įvairiuose kontekstuose persvarstomas ir santykis su sovietmečiu atliktais grožinės literatūros vertimais⁷, nors verstinės grožinės literatūros posistemės daugiaplaniškumas ne visada leidžia sovietmečio kontekstinius veiksmus pastebėti ar juolab papildomai apmąstyti⁸.

Monografijos vientisumo, gerai išgrynintos struktūros, tematikos ir problematikos aiškumo bei skaidrumo įspūdį skaitant nuolat stiprino skirtingų autorių parašytų skyrių tarpusavio dialogiškumas, iš vieno skyriaus į kitą pereinant, vis naujais aspektais paplėtojama pagrindinių teminių akcentų siužetinė linija. Nežinodama, kaip vyko rašymo procesas, puikiai galiu įsivaizduoti nuolatinį autorių tarpusavio dialogą ir diskusijas, regis, taip ir ataidinčius nuoseklus ir gerai sudėlioto pasakojimo vingiuose. Šitai formuoja pagrįstą lūkestį, kad sovietine ideologine cenzūra grožinės verstinės literatūros tyrimai nesibaigs ir monografijos autoriai nepabijos imtis naujų darbų, reikšmingų ir įdomių pirmiausia mums patiems, o kartu – ir tarptautinei mokslinių tyrimų arenai.

6 Apie rekolonizaciją Subačius yra svarstęs ir kituose kontekstuose, pvz., pastebėjęs, kad mokykloms skaitmeninami „sovietų sudarkyti“ grožinės lietuvių literatūros kūriniai (Subačius 2013).

7 Antai Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos interneto puslapyje www.lnb.lt pateikiamose knygų vaikams rekomendacijose kalbant apie ukrainiečių autorių leidinius taip formuluojama: „Ukrainiečių knygų vertimų neturime itin daug, bendras skaičius nesiekia šimto. Grožinės literatūros vertimuose daug sovietmečiu leistų knygų įvairaus amžiaus vaikams ir paaugliams. Šiandien šios knygos pasenusios ir nebepatrauklios šių dienų skaitytojui. Be to, atsižvelgiant į šiandienį karą Ukrainoje, Rusijos skleidžiamos dezinformacijos kiekį bei tai, kad sovietmečiu leistose knygose gausu propagandos, nuspręsta šiame sąraše tuo laikotarpiu leistų knygų nepateikti“; siūlomos tik atkūrus nepriklausomybę pirmąsyk išleistos ukrainiečių autorių knygos (iki 2022-ųjų; žr. „Pažinkime ukrainiečių vaikų literatūrą“, prieiga internete: <https://www.lnb.lt/tevams-ir-specialistams/knygu-rekomendacijos/8285-pazinkime-ukrainieciu-vaiku-literatura-2> [žiūrėta: 2025 06 06]).

8 Pvz., recenzuojant prieš kelerius metus išėjusį dar sovietmečiu Teodoro Četrausko į stalčių verstą Hanso Jakobo Christoffelio von Grimmelshauseno romaną *Simplicijaus nuotyčiai* (kaip teigiama, versti Četrauskas pradėjo dar 1966 m.) vertimo aplinkybių ir trukmės faktas visai nepastebėtas (Terleckienė 2025).

LITERATŪRA

- Keršytė Nijolė 2020. „Ideologija anapus idėjų“, *Athena*, 15, 169–198.
- Kuhiwczak Piotr 2011. „Translation and Censorship“ [*Translation Studies Forum: Translation and Censorship*], *Translation Studies*, 4, 3, 358–366. <http://dx.doi.org/10.1080/14781700.2011.589657>
- Kulvinskaitė Virginija 2024. „Apie puskelnes ir pasvarus, arba Kas yra blogas vertimas“, *15min.lt*, 2024-09-20, nuoroda internete: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/virginija-kulvinskaite-apie-puskelnes-ir-pasvarus-arba-kas-yra-blogas-vertimas-286-2307890> [žiūrėta: 2025-06-15].
- Lefevere André 2002. „Composing the Other“, in: *Post-Colonial Translation: Theory and Practice*, second edition, edited by Susan Bassnet and Harish Trivedi, Routledge: London and New York, 75–94.
- Lefevere André, Bassnet Susan 1998. *Constructing Cultures: Essays On Literary Translation*, Clevedon [etc.]: Multilingual Matters.
- Leonavičienė Aurelija 2021. „Tarpukario ir sovietinės Lietuvos laikotarpių asmenvardžių vertimas: Moljero ‚Tartiufo‘ atvejis“, *Darnioji daugiakalbystė [Sustainable Multilingualism]*, 19, 227–255. <https://doi.org/10.2478/sm-2021-0020>
- Malažinskaitė Erika 2015¹. „Lietuvių teorinės vertimo minties raida XX amžiuje“, pranešimas, skaitytas Varšuvos universiteto baltistikos studentams kovo 10 d.
- Malažinskaitė Erika 2015². „Grozinės literatūros vertimai sovietmečiu: tarp teorijos ir politikos“, pranešimas, skaitytas LLTI Sovietmečio seminare gegužės 11 d.
- Malažinskaitė Erika 2015³. „Grozinės literatūros vertimas tarpukario Lietuvoje: nuo lietuvinimo tendencijos iki ekvivalentiškumo paieškų“, *Colloquia*, 35, 71–88. <https://doi.org/10.51554/Col.2015.29032>
- „Pažinkime ukrainiečių vaikų literatūrą“, *lnb.lt*, nuoroda internete: <https://www.lnb.lt/tevams-ir-specialistams/knygu-rekomendacijos/8285-pazinkime-ukrainieciu-vaiku-literatura-2> [žiūrėta: 2025 06 06].
- Subačius Paulius V. 2013. „Skaitmeninė rekolonizacija“, *Knygų aidai*, 4, 34–37.
- Terleckienė Eleonora 2025. „Simplicijus, o ne viskas taip paprasta“, *Naujasis Židinys-Aidai*, 3, 69–70.
- Veisbergs Andrejs 2015. „The Translation Scene in Independent Latvia Between the Wars (1918–1940)“, *Vertimo studijos*, 8, 154–175. <https://doi.org/10.15388/VertStud.2015.8.10001>
- Veisbergs Andrejs 2018. „The Translation Scene in Latvia (Latvian SSR) during the Stalinist Years“, *Vertimo studijos*, 11, 76–99. <https://doi.org/10.15388/VertStud.2018.6>
- Veisbergs Andrejs 2020. „Latvian Translation Scene at the Turn of the 19th and 20th Century“, *Vertimo studijos*, 13, 110–127. <https://doi.org/10.15388/VertStud.2020.7>
- Veisbergs Andrejs, Ločmele Gunta 2023. „Three Milestones of Latvian Translation Criticism“, *Vertimo studijos*, 16, 203–218. <https://doi.org/10.15388/VertStud.2023.13>
- Venuti Lawrence 2008 [1995]. *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*, second edition, Routledge: London and New York.
- Witt Susanna 2011. „Totalitarianism and Translation in the USSR“, in: *Contexts, Subtexts and Pretexts: Literary Translation in Eastern Europe and Russia*, ed. by Brian James Baer, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 161–170.
- Zlateva Palma [ed.] 1993. *Translation as Social Action: Russian and Bulgarian Perspectives*, translated by Palma Zlateva, Routledge: London and New York.